
ШАНДРУК С.К.,
кандидат психологічних наук,
професор кафедри психології
та соціальної роботи,
Тернопільський національний
економічний університет,
м. Тернопіль

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розкривається сутність і специфіка професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів. Зосереджується увага на актуалізації проблеми творчих здібностей студентів-психологів, котра зумовлена запитами суспільства на професійну психологічну діяльність, специфікою творчої діяльності психолога-професіонала. Встановлено, що розвиненість творчих здібностей забезпечують готовність особистості психолога до успішної діяльності у сфері психологічної практики, ініціюють продуктивність і самостійність прийнятих рішень, особистісну відповідальність. Доведено, що якість освіти в майбутньому має визначатися саме здатністю навчального закладу створювати умови для розвитку нетрадиційного мислення, вміння адаптуватися і, згодом, змінювати соціальне навколишнє середовище завдяки розвиненим творчим здібностям особистості професіонала.

Ключові слова: особистість, професійні творчі здібності, практичний психолог, психологічна діяльність, творчість, підготовка фахівців.

В статье раскрывается сущность и специфика профессиональных творческих способностей будущих практических психологов. Сосредотачивается внимание на актуализации проблемы творческих способностей студентов-психологов, которая обусловлена запросами общества на профессиональную психологическую деятельность, спецификой творческой

деятельности психолога-профессионала. Установлено, что развитость творческих способностей обеспечивают готовность личности психолога к успешной деятельности в сфере психологической практики, инициируют производительность и самостоятельность принимаемых решений, личную ответственность. Доведено, что качество образования в будущем должно определяться именно способностью учебного заведения создавать условия для развития нетрадиционного мышления, умения адаптироваться и, впоследствии, изменять социальную окружающую среду, благодаря развитым творческим способностям личности профессионала.

Ключевые слова: профессиональные творческие способности, практический психолог, психологическая деятельность, творчество, подготовка.

In the article disclosed the essence and specificity of professional creative abilities of future practical psychologists. Concentrating the attention on the actualization of problem of creative abilities of students-psychologists which caused by requests of society on professional psychological activity specificity of creative activity of psychologist-professional. Established that the development of creative abilities ensures the readiness of personality of psychologist for the successful activity in the field of psychological practice, initiate the productivity and independence of accepted decisions, personal responsibility. Informed that the quality of education in the future should be determined by the ability of the institution is to create conditions for the development of unconventional thinking, the ability to adapt and, subsequently, to change the social environment, thanks to the development of creative abilities of the individual professional.

Key words: personality, training of specialists, professional creative abilities, practical psychologist, psychological activity, creativity.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві – динамічний характер його розвитку, технічна модернізація суспільного виробництва, впровадження принципово нових технологій, різке збільшення інформаційного потоку, поява нових професій – поставили систему освіти перед необхідністю формування творчої особистості, здатної оцінювати нову інформацію, самостійно приймати рішення, генерувати нові ори-

гінальні ідеї. Саме така особистість зможе забезпечити подальший прогрес суспільства. Особливо це стосується професійної діяльності психологів, зреалізування котрої залежить від рівня розвитку професійних творчих здібностей. Тому розвиток творчого потенціалу студентів-психологів є досить актуальною проблемою і одним із першочергових завдань підготовки практичних психологів в умовах ВНЗ.

Мега даної статті – теоретичне обґрунтування професійних творчих

здібностей майбутніх практичних психологів.

Аналіз останніх досліджень. Науковим методологічним підґрунтям дослідження проблеми професійних творчих здібностей майбутніх психологів стали філософські, педагогічні та психологічні принципи і підходи, що розкривають сутність даного поняття через висвітлення психологічних питань проблем інтелекту, здібностей, розвитку творчої особистості (В.І. Андрєєв, Е. Боно, М. Волах, Дж.Гілфорд, В.Д. Дружинін, Н.І. Литвинова, О.М. Матюшкін, В.А. Роменець, Р.Стернберг, Б.М.Теплов, А.В. Фурман та ін.); психолого-педагогічних проблем формування творчої особистості (М.М. Гнатко, Д.Б. Богоявленська, А.Б. Коваленко, Г.С. Костюк, О.І. Кульчицька, О.М.Лук, С.Медник, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, В.В. Рибалка, Д. Саймонтон, С.О. Сисоева, Є. Торранс та ін.).

Виклад основного матеріалу. Для системи вищої психологічної освіти одне із першочергових завдань – розвиток творчої особистості студента-психолога, у тому числі майбутнього фахівця психологічного профілю. Невід'ємним компонентом у структурі творчої особистості психолога-професіонала є його творчі здібності, адже вони забезпечують готовність особистості до успішної діяльності у сфері психологічної практики, ініціюють продуктивність і самостійність прийнятих рішень, відповідальність тощо.

На основі аналізу наукової, головно філософської та психолого-педагогічної, літератури є підстави висновувати таке про сутність такого феномену, як творчість. По-перше, творчість – складне, комплексне психодуховне явище, зумовлене всім розмаїттям соціально-психологічних і психофізіологічних передумов. По-друге, творчо-

пошукова діяльність людини сприяє розвитку особистості, де вирішальну роль у розгортанні творчого процесу відіграє творче мислення. По-третє, для творчості необхідні об'єктивні і суб'єктивні умови, котрі впливають також, крім наявності і розвиненості творчих здібностей, на результативність творчих домагань індивідуальності.

Творчі здібності – це синтез властивостей та особливостей особистості, її порівнева характеристика, що припускає наявність певної властивості, котра забезпечує новизну та оригінальність продукту діяльності, рівень її результативності [1, с. 124]. Причому творчі здібності перш за все виявляються в умінні адекватно реагувати на події, готовності використовувати нові можливості, в умовах постійно оновлюваної діяльності.

Існує кілька основних підходів до психологічного розв'язання проблеми творчих здібностей:

– перший стверджує, що таких творчих здібностей не існує, тоді як інтелектуальна обдарованість постає як необхідна, проте недостатня умова творчої активності особистості (А. Танненбаум, А. Олох, А. Маслов, Д.Б. Богоявленська та ін.).

другий обстоє тезу, що високий рівень розвитку інтелекту передбачає також високий рівень розвитку творчих здібностей і навпаки, причому самодостатнього творчого процесу як специфічної форми психічної активності не існує (Д. Векслер, Р. Уайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен, Р.Стернберг та ін.).

Відсутність однозначного зв'язку між інтелектом і здатністю до творчості стала аргументом для прихильників двох інших підходів:

1) творча здатність є самостійним чинником, незалежним від інтелекту

(О.М. Лук, Дж. Гілфорд);

2) між рівнем інтелекту і ступенем розвитку здатності до творчості існує незначна кореляція (Е. Торранс).

У процесі навчання слід приділити увагу розвитку таких творчих здібностей, як варіативність, гіпотетичність, імпровізаційність [2]. Так, спроможність до варіативності – загальна творча здатність, яка дозволяє виділяти різноманітні оригінальні способи розв'язання проблем практичного і теоретичного плану, генерувати велику кількість різних ідей [2]. В основі психологічного механізму функціонування даної здатності перебувають аналітичні компоненти мислення, котрі дозволяють конкретизувати загальну проблему у вигляді безлічі окремих її властивостей, ознак та умов. Розвиток вказаної спроможності передбачає спеціальний підбір завдань, що вимагають знаходження різних варіантів рішень, причому з послідовним їх ускладненням за всіма наміченими параметрами. Важливо, щоб пропоновані завдання носили як стандартний, так і нестандартний (проблемний) характер.

Здатність до гіпотетичності – загальна творча здатність, котра полягає в можливості висловлювати різноманітні ідеї, припущення про перспективи і причини розвитку будь-яких явищ дійсності. Механізм, що перебуває у підґрунті гіпотетичності, пов'язаний з функціонуванням загального розумового діяння на предмет встановлення причинно-наслідкових зв'язків [2]. Формування цієї здатності найкраще здійснюється при постійному ускладненні пропонованих проблемних ситуацій і задач, які все більшою мірою утрудняють постановку та обґрунтування гіпотез. Процес цілеспрямованого розвитку цієї здібності доцільно починати з навчання постановки ре-

троспективних (звернених у минуле) гіпотез, що забезпечує набуття наступником відповідного досвіду діяльності. Доцільно, щоб гіпотези стосувалися не тільки навчальних проблемних ситуацій, а й завдань виробничого характеру [2; 9; 11]. Причому, центральну ланку проблемності становлять суперечності – навчально-пізнавальна, пізнавально-інформативна, пізнавально-смилова, інваріантно-сенсова та інші, які є рушіями навчального процесу і водночас визначають серцевинний логіко-гносеологічний зміст пізнавальної проблемності [11, с. 43]. Отже проблемність є закономірністю не тільки навчального пізнання, а також і творчого мислення особистості.

Здатність до імпровізації – загальна творча здатність, котра сутнісно полягає в можливості на основі інтуїції породжувати творчі продукти у стислий період часу [2]. Імпровізація являє собою реакцію тих, хто навчається в умовах браку інформації, у зв'язку з чим формування цієї здатності потрібно здійснювати у ситуації інтерактивного навчання.

Здатність до перенесення – загальна творча здатність, яка дозволяє суб'єкту пізнавального навчання незвично та оригінально використовувати норми, цінності, знання, вміння та навички за нових умов. У підґрунті цього механізму знаходяться загальні розумові дії – узагальнення, абстрагування, швидкість і гнучкість мислення. Загалом для успішного перенесення потрібні високі загальні адаптивні можливості особистості, тобто можливість її гнучкого адекватного реагування на мінливі умови довкілля [2]. Для формування здатності до переносу, з одного боку, треба вчити виокремлювати інваріантне, загальне у все більш віддалених об'єктах, явищах, а з іншого – знаходити різне, бачити особли-

вості у все більш близьких об'єктах і сферах. При цьому узагальнення – це уявне об'єднання предметів і явищ за їх загальним і суттєвим ознаками [9], а також мисленнєве фіксування яких-небудь загальних істотних властивостей, що належать тільки даному класу предметів чи взаємодій [6]. За допомогою узагальнення встановлюються формальні родовидові залежності в різних класифікаціях, виявляються і відстежуються реальні взаємозв'язки загального з особливим та одиничним. Провести узагальнення – значить відкрити деяку закономірність, необхідний взаємозв'язок особливих та одиничних явищ із загальною основою якогось цілого, відкрити закон становлення внутрішньої єдності цього цілого [3]. Узагальнення пов'язане з іншими логічними прийомами, серед яких відзначається абстрагування. Узагальнення та абстрагування – це дві сторони єдиного процесу сходження думки від абстрактного до конкретного. Абстрагування – уявне відвернення, відмежування загальних, істотних властивостей, виділених у результаті узагальнення, від інших несуттєвих властивостей розглянутих предметів або відносин і відкидання останніх [5].

Передумовою формування здатності до переносу є систематизація тобто розумова операція опису або осмислення чого-небудь як системи, сходження до системи як сукупності елементів і зв'язків між ними, що володіє надсумарною цілісністю [4].

Отже, у системі розвитку професійних творчих здібностей майбутніх практичних психологів треба зосередити увагу формуванні вищезазначених утворень творчої особистості. Причому відомо, що розвиток цих здібностей відбувається найбільш інтенсивно за умов проблемно-діалогічного, модульно-розвивального навчання,

коли освітній процес розгортається від загального, абстрактного до одиничного, конкретного і з допомогою серії предметних проблемно-діалогічних ситуацій і психорозвивальних навчальних завдань.

Особливої актуальності в контексті розвитку творчих здібностей студентів набуває проблема організації їхньої навчальної творчої діяльності. Викладач має можливість сприяти розвитку у студентів мотивації творчості, логічного і творчого мислення, уяви, що активізує їх творчий потенціал. Розвиток творчих можливостей протікає найбільш результативно за певних психодідактичних умов: створення ситуації успіху, використання різноманітних інтерактивних методик і технологій, забезпечення сприятливого психологічного клімату, відбір проблемних завдань і завдань тощо. Сама присутність креативного викладача здійснює позитивний вплив на розвиток творчої спрямованості у студентів [8, с. 453].

Загалом актуалізація проблеми творчих здібностей майбутніх практичних психологів зумовлена запитами суспільства на професійну психологічну діяльність, специфікою творчої діяльності психолога-професіонала. Високий ступінь розвитку таких професійних здібностей дозволяють останньому адекватно діяти в умовах постійно оновлювальної психологічної діяльності.

Для психолога вкрай важливими є саме професійні творчі здібності, адже він, працюючи у сфері освіти, культури чи охорони здоров'я, завжди здійснює багатозмістову психологічну роботу, поєднуючи теоретизування, миследіяння, конструювання, експериментування і точно вивірене практикування задля основного – розв'язання конкретної психосоціальної проблеми. І якщо таке взаємозба-

гачувальне поєднання вдається, то це забезпечує високоякісний результат у знятті актуалізованої життєвої проблемності [10]. Ефективний практичний психолог не лише вдало взаємопоєднує основні аспекти-складові змісту своєї професійної роботи, а й щонайголовніше – піднімається до глибинних рівнів інтерпретації і розуміння здобутого психологічного знання: а) спочатку знаходить адекватні терміни і поняття для найменування психодуховних станів, процесів і властивостей; б) далі здійснює їх повнонаукове описання й схарактеризування; в) насамкінець, за допомогою мисленнєвого проникнення у їх спонтанно-спричинений перебіг, прогнозує їхнє самоздійснення і самобуття. У результаті діяльність психолога набуває взірцевої майстерності, культуротворчого змісту і добродійного спрямування [10].

Таким чином, у найзагальнішому вигляді професійні творчі здібності майбутніх психологів – це індивідуально-психологічні особливості фахівця-психолога, які мають безпосереднє відношення до успішності виконання повсякденної професійної психологічної діяльності, характеризуються оригінальністю і новизною у постановці та розв'язанні професійних проблем і задач, а не зводяться лише до знань, умінь, навичок, здобутих під час ВНЗівського навчання.

Висновки. У процесі ВНЗівської підготовки студентів доцільно вра-

ховувати специфіку майбутньої професійної діяльності та індивідуально-психологічні особливості кожного студента. Розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців психологічного профілю забезпечує зреалізування принципів організації проблемно-діалогічного, модульно-розвивального навчання, широке використання творчих, проблемно-пошукових завдань, створення креативно насиченої атмосфери на навчальних заняттях.

Професійна творчість психолога – це невід'ємна надважлива умова успішності виконання психологічної діяльності, його вміння трансформувати освоєний досвід навчально-професійної підготовки у повсякденну професійну практику, спроможність комбінувати та конструювати власні продукти праці.

Формування професійної творчості у майбутніх психологів – це складова процесу становлення цілісної творчої особистості, готової до ефективної фахової діяльності. Саморозвиток такої особистості розгортається у її внутрішньому, психодуховному плані як самостійне, пошукове, свідоме і постійне самопізнання себе і своїх різнобічних спроможностей.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у виявленні психологічних умов ефективного формування у майбутніх фахівців психологічного профілю для формування їх професійних творчих здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барышева Т.А. Творческие способности / Т.А. Барышева // Словарь-справочник: Творчество: теория, диагностика, технологии / под общ. ред. Т.А. Барышевой. – СПб., 2014. – 380 с.
2. Вергелес Г.И. Творческие способности как предмет психолого-педагогического исследования / Г.И. Вергелес, А.И. Раев // Младший школьник: формирование и развитие его личности. – 2002. – С. 3-19.

3. Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении / В.В. Давыдов. – М.: Просвещение, 1972. – 424 с.
4. Лобанов А.П. Когнитивная психология: учеб. пособие / А.П. Лобанов. – Минск: Новое знание; М.: ИНФРА-М, 2012. – 376 с.
5. Наумчик В.Н. Абстрагирование / В.Н. Наумчик // Педагогический словарь. – Минск, 2006. – С. 8.
6. Наумчик В.Н. Обобщение / В.Н. Наумчик // Педагогический словарь. – Минск, 2006. – С. 142.
7. Островский Э.В. Психология и педагогика: учеб. пособие / Э.В. Островский, Л.И. Чернышова. – М.: Вузовский учебник, 2009. – 384 с.
8. Петровский А.В. Общая психология / А.В. Петровский. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1976. – 479 с.
9. Фурман А.В. Психолого-педагогічна теорія навчальних проблемних ситуацій: автореф. дис. д. психол. н. / Анатолій Васильович Фурман. – К. : Інститут психології імені Г.С. Костюка АПН України, 1994. – 63 с.
10. Фурман А.В. Сфера психології у вітакультурному парадигмальному обґрунтуванні / А.В. Фурман // Освіта і управління. – 2007. – № 2. – С. 50-56.
11. Фурман А.В. Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект / А.В. Фурман. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.